

ВІДГУК

доктора юридичних наук, професора Назимка Єгора Сергійовича на дисертацію Кутепова Ігоря Олександровича «Доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень», представлену на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дослідження. Удосконалення механізму протидії господарським кримінальним правопорушенням взагалі та легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом є одним із пріоритетних способів забезпечення економічної безпеки держави. Потреба у створенні та запровадженні у практичну діяльність ефективних способів та засобів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності визначена у низці міжнародних та європейських правових документів. Так, наприклад, в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони визначено, що сторони співробітничать з метою запобігання та боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму. Із цією метою Сторони посилюють двостороннє та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема співробітництво на оперативному рівні. Сторони забезпечують імплементацію відповідних міжнародних стандартів, зокрема стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF) та стандартів, рівнозначних тим, які були прийняті Союзом¹.

Відповідно, на виконання зазначеного протягом останніх десяти років українським законодавцем було здійснено декілька важливих кроків, метою яких стало визначення основних детермінант, які зумовлюють зростання кількісного показника досліджуваних автором видів кримінальних правопорушень, а також способів, які можуть позитивним чином на нього вплинути: було схвалено Стратегію розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню)

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року; прийнято Закон України від 06.12.2019 № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» тощо.

Одночасно із цим, не дивлячись на активну правотворчу діяльність, низка проблем залишаються актуальними для подальшого вивчення та вирішення. Зокрема це стосується потреби в удосконаленні методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, а також механізму доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень. Вказане може бути реалізоване шляхом уточнення та удосконалення окремих слідчих (розшукових) дій; підвищення якості та ефективності взаємодії підрозділів правоохоронних органів; систематизації слідчих ситуацій та версій у таких кримінальних провадженнях тощо.

Отже, вказане свідчить про те, що тема дисертації Ігоря Олександровича Кутепова є актуальною та своєчасною, особливо – в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану та загостреної потреби у забезпеченні національної безпеки держави взагалі та економічної зокрема.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація узгоджується з Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30 квітня 2024 року. Дисертацію виконано відповідно до положень Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), а також в межах науково-дослідної роботи Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в

умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер № 0116U006773), згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ «Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи запобігання злочинності» (державний реєстраційний номер № 012U002156), та згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри кримінально-правових дисциплін за темою «Забезпечення кримінально-правової діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в інтересах кримінального судочинства» (Протокол ВР ОДУВС № 2 від 23.09.2024 року). Тему дисертації затверджено Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ від 28 жовтня 2021 року (протокол № 3). Тему уточнено Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ від 18 лютого 2022 року (протокол № 8).

Наукова новизна представлених результатів проведеного здобувачем дослідження. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері здійснення кримінального провадження у справах щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень на стадіях досудового розслідування і судового розгляду та під час вчинення процесуальних дій. Предметом дослідження є доказування у справах щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень. Метою роботи є теоретичне узагальнення та вирішення комплексної науково-прикладних завдань з вивчення різноманітних способів вчинення податкових злочинів та відмивання доходів від таких злочинів, та формування на цій основі дієвого механізму протидії цим злочинам, вдосконалення методики доказування та тактики захисту у кримінальному провадженні для забезпечення справедливого та неупередженого досудового розслідування та судового розгляду даної категорії справ.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що дисертація є одним із перших досліджень, в якому представлено комплексну

систему знань про феномен та механізми виявлення та протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень.

У дисертації висунуто низку положень, нових для теорії кримінального права та кримінології. Заслужують на підтримку теоретико-прикладні положення про механізм збирання, оцінки та процесуального оформлення цифрових і фінансових доказів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, зокрема в контексті стандартів допустимості; процесуальної координації між суб'єктами кримінального провадження (слідчими, прокурорами, аналітичними підрозділами, експертами), а також взаємодії з уповноваженими органами фінансового моніторингу; міжнародними суб'єктами правової допомоги та екстрадиції у світлі міжнародних конвенцій (зокрема Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Конвенції Ради Європи про відмивання доходів) і принципу взаємності.

Цікавим є наукове бачення шляхів імплементації зарубіжного досвіду щодо розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією доходів та суміжних кримінальних правопорушень, що ґрунтується на внесенні змін та доповнень до законодавства; визначені місце та значення міжнародно-правових стандартів у системі організаційно-правових основ розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією доходів та суміжних кримінальних правопорушень; рекомендації щодо запровадження новітніх методів виявлення, збирання та збереження електронних слідів та доказів.

Заслужують на підтримку рекомендації щодо фіксації та використання електронних доказів щодо: листування через електронну пошту, IP-адреси, лог-файли серверів, цифрові сліди транзакцій у блокчейні, дані з бухгалтерських програм, метадані з мобільних пристроїв і хмарних сервісів - здатні розкрити ланцюг правочинів, з яких формується схема ухилення чи легалізації.

Ступінь обґрунтованості й достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Сформульовані дисертантом наукові положення, висновки і рекомендації є обґрунтованими.

Обґрунтованість висновків підтверджуються емпіричною базою, яку становлять Єдиний державний реєстр судових рішень, база даних Європейського суду з прав людини. Під час проведення дослідження використано 293 судових рішення національних судів України, зокрема, 52 судових рішення ВАКС, та досліджено 47 справ Європейського суду з прав людини.

Належною є методологічна база. Методи дослідження обрано відповідно до мети та завдань дисертаційного дослідження. Їх застосування забезпечило глибоке вивчення проблеми доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень. У роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: системно-структурний метод використовувався для комплексного аналізу сутності цього явища, його основних характеристик, причинно-наслідкових зв'язків та факторів, що сприяють його поширенню. Завдяки цьому методу досліджено способи вчинення податкових злочинів та відмивання доходів від таких злочинів та специфіка та відмежування злочинів щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень від інших категорій злочинів; метод історичного аналізу дозволив простежити розвиток нормативно-правового регулювання та правозастосовної практики у сфері протидії цьому явищу. Також він використовувався для дослідження змін до теоретичних підходів для розв'язання цієї проблеми; метод логічного аналізу сприяв систематизації понятійно-категоріального апарату, що сприяло розкриттю специфіки цих видів злочинів; нормативно-правовий метод використовувався для дослідження законодавчих актів, спрямованих на запобігання цьому явищу. Окрім того, він застосовувався під час дослідження взаємодії підрозділів правоохоронних органів під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, слідчих дій на національному та міжнаціональному рівні; порівняльно-правовий метод дозволив проаналізувати досвід інших держав у протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом та суміжним кримінальним правопорушенням функціонально-системний метод

використовувався для структуризації інформації про цей вид злочинності та створення системи рекомендацій для вдосконалення здійснення кримінального провадження у справах щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень; застосування контент-аналізу дало змогу дослідити матеріали судової практики, що стосуються особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень та тактики захисту у даній категорії справ.

Повнота висвітлення результатів дослідження в опублікованих працях. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 6 наукових працях, з яких: 3 – статті в наукових фахових виданнях України, 3 – тези матеріалів конференцій.

Оцінка оформлення дисертації та академічної доброчесності. Дисертація відповідає вимогам чинного Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. Оформлення дисертації здійснено відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України. Академічного плагіату та інших порушень правил академічної доброчесності не виявлено.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в можливості застосування результатів дослідження (висновки, пропозиції, рекомендації), висвітлених в дисертації: у науково-дослідній роботі (акт впровадження від 03.06.2025 року); в освітньому процесі – для викладання дисциплін кримінально-правового та кримінально-процесуального циклу (акт впровадження від 03.06.2025 року); у правотворчій діяльності – для нормативно-правового забезпечення розслідування злочинів у фінансовій сфері; у правозастосовній сфері – для вдосконалення практики протидії злочинам економічного характеру.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації:

1. Виходячи із предмету дослідження, необхідно відзначити не до кінця логічну побудову плану дисертаційного дослідження. Так, у роботі, присвяченій механізму доказування, дисертант, фактично, розглядає лише слідчі (розшукові) дії, особливості взаємодії між підрозділами правоохоронних органів та способи вдосконалення порядку здійснення кримінального провадження. Звертаючи увагу на тактику захисту, автор проігнорував слідчі версії та слідчі ситуації, особливості оперативного забезпечення доказування у таких кримінальних провадженнях тощо.

2. Дисертант активно використовував національну та європейську судову практику, одночасно із цим проігнорував статистичну інформацію правоохоронних органів, яка б дозволила не тільки більш предметно підійти до визначення стану здійснення кримінальних проваджень, розпочатих за фактом вчинення досліджуваних ним видів кримінальних правопорушень, а і систематизувати прогалини, які зумовлюють зростання їх кількісного показника. Актуальним було б також опитування працівників правоохоронних органів, які беруть участь у розслідуванні таких суспільно небезпечних діянь, що підвищило би рівень та прогнозовану ефективність запропонованих способів удосконалення практики доказування.

3. У роботі автор вказує, що варто акцентувати увагу на проблематиці судово-економічних експертиз, які нерідко стають критичним елементом при доведенні провини у справах про податкові та легалізаційні правопорушення. Існують системні проблеми у визначенні методологічної бази таких експертиз, відсутність стандартизації підходів до розрахунків, що уможливлює їх оскарження стороною захисту як необґрунтованих чи неповних. Доцільним є нормативне унормування методик таких експертиз, створення реєстру кваліфікованих експертів, а також запровадження інституту «контрекспертизи» як інструменту змагального процесу.

Одночасно із цим наведене твердження є не до кінця аргументованим, оскільки, по-перше, жодна судова експертиза не може бути проведена за відсутності відповідної методики, а тому системних проблем у визначенні

методологічної бази не існує. По-друге, такі методики передбачають всі необхідні інструменти, яких достатньо для того, щоб надати об'єктивний та неупереджений висновок. По-третє, в Україні існує реєстр атестованих судових експертів, який містить інформацію щодо наявності у експерта кваліфікації для проведення певного виду судово-експертного дослідження. Отже, якщо дисертант володіє інформацією, під час захисту було б доцільно визначити частоту оскарження захисником таких судових експертиз та типові причини, які це зумовили.

Дисертант також визначає особливості залучення особи, яка має спеціальні знання до огляду, обшуку чи виїмки, називаючи таку особу «експертом». Одночасно із цим, відповідно до КПК України така особа є спеціалістом, а експертом стає тільки тоді, коли їй призначено проведення судової експертизи.

4. Загальні висновки до дисертаційного дослідження є надто перевантаженими. Так, наприклад, висновок під п'ятим номером **викладений на шести сторінках**. Дисертант не тільки не дотримався правил лаконізму, а і активно використовував приклади із національної та європейської судової практики, що ускладнило можливість визначення факту досягнення поставленого на вирішення наукового завдання по кожному із підрозділів.

У висновках автор також вказує на те, що ним запропоновано шляхи вдосконалення здійснення кримінального провадження у справах щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень. Проте далі він лише розглядає важливість та значення різних процесуальних інструментів та робить узагальнюючий висновок. Отже, під час захисту на цьому питанні доцільно зупинитись більш детально та систематизувати шляхи вдосконалення, які було анонсовано.

Проте вказані зауваження носять дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Кутепова Ігоря Олександровича «Доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень» відповідає вимогам чинного Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р., та є завершеною самостійною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують конкретну наукову проблему, а її автор – **Кутепов Ігор Олександрович** - заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

**Головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
публічної безпеки громад Донецького державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

Єгор НАЗИМКО

Підпис Назимка Єгора Сергійовича засвідчую

**Т.в.о. начальника відділу документування
службової діяльності**

Наталя ХОЗЛУ